

Újra felfedezendő fafajaink egyike lehet a szárazságtűrő török mogyoró

Magyar Lajos¹, Ábri Tamás², Rédei Károly³

A török mogyoró (*Corylus colurna* L.) melegkedvelő, fatermetű mogyorófaj. Bár nem őshonos hazánkban, dekoratív törzslakja, szárazságtűrő képessége, a parkfásításban betöltött szerepe, továbbá termésének az élelmiszeriparban, valamint fájának a bútoriparban történő hasznosíthatósága révén mindenképpen az újra felfedezendő fafajaink közé sorolható.

Elterjedése

A török mogyoró Délkelet-Európában, Kis-Ázsiában, a Kaukázusban és Észak-Íránban őshonos. Elsősorban a dombvidékek és az előhegységek fája. A Fekete-tenger környékén már időszámításunk előtt is ismert volt, legfontosabb természetvédelmi körzete napjainkban is Törökországban található. Európában elterjedésének északi határa közel esik hazánk déli határvidékéhez. Európán és Ázsián kívül az Egyesült Államok csendes-óceáni partvidékén, Oregon és Washington államban termesztik intenzívebben.

Morfológiai jellemzői

Nyolc-tizenkét centiméteres, széles-tojásdad, szürkészöld, fényes, fűrészes szélű levelei késő ősszel sárgára színeződnek, mielőtt lehullanának.

Feltűnő, csüngő hímivarú *barkái* már február végén láthatók. Apró nőivarú, rózsaszín árnyalatú virágai viszont alig vehetők észre.

Csomókban fejlődő, rojtos kupacsú *termései* gömbölyded terméságazatot alkotnak. *Makkeja* kissé kúpos alakú, a közönséges mogyoróénál kisebb (kb. 1–1,5 cm-es nagyságú).

A török mogyoró 18–20 méterre is megnövő, különösen fiatal korban igen szabályos, kúpos, illetve tojásdad koronát fejleszt. Szabadon álló egyedei idősebb korban nagy kiterjedésű koronát alakítanak ki. Viszonylag gyors *növekedésű*, zárt erdőállományban magassága elérheti a 25 métert, életkora pedig kedvező termőhelyi viszonyok mellett akár a 200 évet is. Időskorban koronája fellazul, ágai megvastagodnak. Többnyire 20 éves *korától* terem.

Kérge már a kétéves ágakon is világosszürkén parásodik, a törzsön is korán kialakul a vastag, hosszan repedezett, szabálytalan, hosszúkás cserepekben felpattogzó héjkéreg. Törzsén fagyrepedés ritkán fordul elő. Sajátos tulajdonsága, hogy a bokortermű mogyorófajoktól eltérően *nem sárgadzik*.

Csemetenevelése

A török mogyoró *csemetenevelése* viszonylag egyszerű. A fákról október közepéig lehulló kupacsból kézzel kell kifordítani a makkot.

A vetést általában a gyűjtést követően azonnal elvégzik. 40–70 centiméteres sortávolsággal, méterenként 50–60 darabszámmal és 7–8 cm-es takarással.

Rétegelés esetén a pincében átteleltetett makkot március elején ajánlott elvetni. Az átfekvő magvak mintegy 70%-a a következő évben kikel.

A magoncok az első évben még nem érik el a kiültethető méretet, ezért vagy

¹ okl. erdőmérnök, Kerekegyháza

² tudományos munkatárs, Soproni Egyetem Erdészeti Tudományos Intézet

³ egyetemi tanár, Debreceni Egyetem

helyben, a magágyban gyökéralávágással, vagy faiskolába való átültetéssel nevelik tovább őket.

Termőhelyi igénye, erdősítési vonatkozásai

A török mogoró termőhelyi igénye *szerény*, de erdőállományként alkalmazva, hazánkban talajhibától mentes, közép- és mély termőrétegű talajokra javasolható elegendő ültetvény-szerű telepítésként vagy tömbös elegyként kocsánytalan és molyhos tölgy erdősítésekben.

A javasolt talajtípusok: *barnaföld, lejtőhordalék-talaj, rozsdabarna erdőtalaj, karbonátmaraadványos barna erdőtalaj, csernozjom barna erdőtalaj, humuszos bomok kombinációi*.

Az időjárási szélsőségeket, a sok helyen előforduló szennyezett városi levegőt is jól tűri. Közép-Európában teljesen télálló. Városfásításoknál, utak menti fasorok létesítésénél a *legszárazabb országrészekben* is sikerrel ültették, illetve ültetik.

Ezen előnyös tulajdonsága révén az egyre szárazabbá váló, erdőssztyepp klímában ismét felmerülhet zárt erdősítésekben, ún. ültetvény-szerű erdőtelepítésekben kettős – fa- és gyümölcsstermesztés – hasznosítású alkalmazása.

Erdősítések esetén kétéves burkolt gyökerű csemetét használjunk, megközelítőleg 3500 db/ha darabszámmal, 2,4×1,2 méteres hálózatba elhelyezve (az Erdészeti Tudományos Intézet ajánlása alapján).

A török mogoróval történő erdőtelepítés 4–5 éves koráig rendszeres ápolást és kerítéssel megoldandó vad elleni védelmet igényel.

Szört elegyként a lassan növe (első-sorban tölgy) fajok közé pótlásként is bevihető, ugyanakkor a gyors növeke-

désű fajokkal történő elegyítése nem ajánlott.

Állománynevelésével kapcsolatos ismereteink nagyon hiányosak, hiszen hazánkban alig vannak (néhány hektáron) a török mogorónak erdőállományai. Az értékes, bútoripari célú faanyag előállítása mindenképpen zárt faállomány-szerkezetet igényel.

Az eddigi tapasztalatok alapján falcsoportjaiban csak a gyűrűs tuskógomba (*Armillaria mellea* (Vahl) P.Kumm) okozhat nagyobb mértékű károsítást, a közönséges mogoróra jellemző specifikus gomba- és rovarkártevők jelentősebb kártételeiről nincsenek bővebb ismereteink.

Faállomány-szerkezeti jellemzők (esettanulmány)

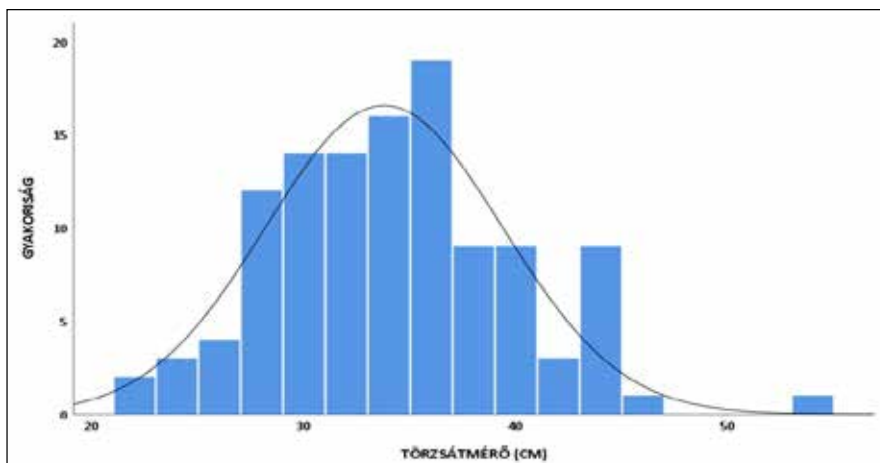
A vizsgált török mogoró állomány a Fejér megyei Alsószentiván határában (erdőrészlet: Alsószentiván 23D), erdőssztyepp klímában, többletvízhatástól független hidrológiai adottságú területen, homokos vályog textúrájú csernozjom talajon található. Az erdőrészlet kiterjedése 0,4 ha.

A 73 éves korú állományban magasság, illetve törzs- és koronaátmérő mérésére került sor. A mért adatokból meghatároztuk a legfontosabb faállományi-szerkezeti mutatókat (H_g , D_g , N , G), melyeket az 1. táblázatban összegeztünk. A vizsgált török mogoró faállomány ($N=290$ db/ha) átlagos magassága (H_g) 18,2 m, átlagos mellmagassági törzsátmérője (D_g) 34,2 cm, körlapösszege (G) 26,7 m²/ha.

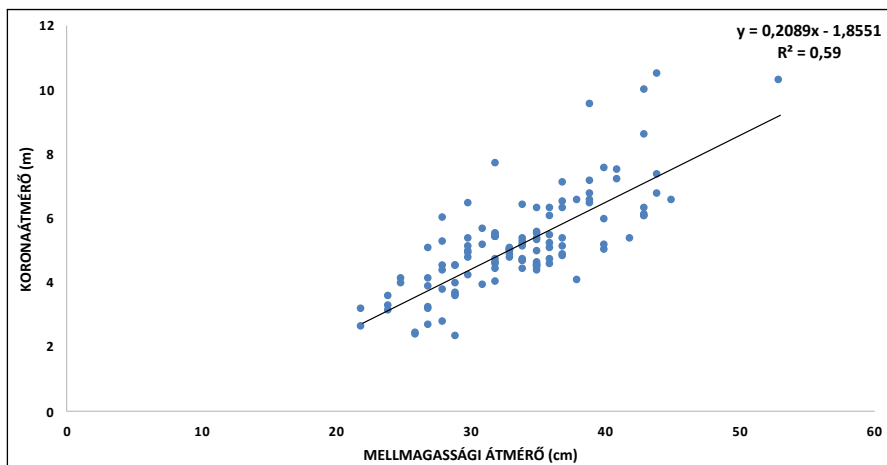
Kor	H_g (m)	D_g (cm)	N (db/ba)	G (m ² /ba)
73	18,2	34,2	290	26,7

1. táblázat Az állomány fontosabb szerkezeti jellemzői (Alsószentiván 23D erdőrészlet)

A mellmagassági átmérő értékek eloszlásának a vizsgálatát is elvégeztük (1. ábrán). Az adatsor normál eloszlású. Az eloszlás maximuma 19. Megállapítható, hogy a vizsgált faállomány $d_{1,3}$ tartománya 22 és 53 cm között változott.

1. ábra 73 éves törökmogoró-állomány mellmagassági átmérő ($d_{1,3}$) értékei normál eloszlásának görbéje (Alsószentiván 23D erdőrészlet)

2. ábra A vizsgált törökogyoró faegyedek mellmagassági és koronaátmérői közötti összefüggés (Alsószentiván 23D erdőrészlet)

A koronaszerkezeti vizsgálati eredmények alapján az állomány átlagos ($\pm$ szórás) koronaátmérője 5,2 m ($\pm$ 1,5). A legkisebb koronaátmérő-érték 2,3 m, a legnagyobb 10,5 m volt.

A 2. ábrán a vizsgált törökogyoró-állomány egyes fáiak mellmagassági átmérője és koronaátmérője közötti összefüggést mutatjuk be. A lineáris regresszió becsléséhez egyenest illesztünk az egészállomány fáiak törzs- és koronaátmérő-értékeire. Az egyenes jól illeszkedik ($R^2=0,59$), mely mérsékelt (közepes) összefüggést mutat a két vizsgált paraméter között.

Fájának hasznosítása

A törökogyorónak mint *faanyag* napjainkban még nincs igazi jelentősége, mivel ezt az értékes fafajt és a benne rejlő termesztési lehetőségeket a fatermesztő és -feldolgozó szakma szinte teljesen elfelejtette.

Fáját a múltban művészien megmunkált bútorkészítésére használták, s

lilás árnyalatú, világos rózsaszíne miatt „rózsafa”-ként is emlegették. A törzsön a károsítók és kórokozók okozta kisebb hegek és vízhatások ritkán károsítják magát a faanyagot.

A törökogyoró faanyagának sűrűsége, illetve szilárdsági jellemzői vetekszenek a bükkével. Szép rajzolata és gazdag színárnyalata miatt fáját elsősorban olyan területeken célszerű hasznosítani, ahol a látvány is meghatározó, így a belsőépítészetben, továbbá falburkolatok, faberakások és speciális bútorelemek készítésénél.

Szerepe a táplálkozási kultúrában

Végezetül meg kell említenünk a törökogyorónak a *táplálkozási kultúránkban* betöltött szerepét is. A mogorószemekben sok a fehérje és a rost, jelentős a vas-, foszfor- és káliumtartalma.

A diófélékhez hasonlóan sok benne az E- és B-vitamin. Magas olajtartalma ellenére sem terheli az érendszert, sőt előnyösen befolyásolja a koleszterinszin-

tet. Az édesipar jellegzetes alapanyaga, számos hagyományos és új édességben alkalmazzák (az édesipar levantei mogoró néven ismeri).

Záró gondolatok

Az európai erdők nagyon komoly kihívásokkal néznek szembe, jellemzően a szélsőséges szárazsággal, új károsítók megjelenésével, különböző, számunkra ismeretlen okokkal és hatásokkal. *Adaptív erdőműveléssel és elegyes erdők létesítésével, ahol szárazságtűrő, nem őshonos fafajok is számításba vehetők, a károk mértéke csökkenthető.*

A fatermesztés számára előnytelenül megváltozó környezeti feltételek részben újszerű, részben pedig már alkalmazott szaporítóanyag-előállítási technológiák alkalmazását teszi szükségessé (*Forest Genetic Resources Strategy for Europe – 2021*). Ezen kihívásoknak való mind hatékonyabb megfelelés az erdészeti kutató-fejlesztő intézmények kiemelt feladatává vált.

Illusztrációk: **Lalakmus**/Wikimedia Commons, **balke**.org

Felhasznált irodalom

- Magyar L., Berényi Gy., Balsay Zs. (1998): Egy elfelejtett fafaj: a törökogyoró I. Erd. Lapok, CXXXIII.11:346-347.
- Magyar L., Berényi Gy., Balsay Zs. (1998): Egy elfelejtett fafaj: a törökogyoró II. Erd. Lapok, CXXXIII.12:367-368.
- Seho M., Kovaliauskos D., Ayan S., Cokesa V., Petkova K., Fussi B. (2023): First insights into genetic structure and diversity of *Corylus colurna* L. for conservation of its genetic resources and possible assisted migration Forest Ecology and Management. <https://doi.org/10.1016/j.foreco.2023.121480>

Törökogyoró-állomány Alsószentiván batárában, 1995 telén

